

Szakolczay Lajos

Bozók Ferenc: Kortársalgó

Beszélgetések 21. századi magyar költőkkel

Bozók Ferenc nagy fába vágta a fejszét, amikor különféle típusú, más-más nemzedékből való költőket – férfiakat, nőket – ültetett a mikrofonja elé. Elsősorban rá hárult a legnagyobb munka: eligazodni az idegen életművekben, méghozzá olyan alaposan, hogy ne csupán kérdezőjük legyen a faggatott írónak, hanem *valódi beszélgetőtársuk* is. A szeretet, a vonzódás – az itt „szereplő költőkben egyetlen szempont a közös: szeretem őket” – ehhez aligha elég. A benne lévő tárnákat is, a legnagyobb őszinteséggel, meg kellett nyitnia.

Tehát a saját magára ugyancsak kötelezőnek tartott *vallomásos* pózzal önmaga is nyitott könyvvé vált. Az életéről, a hitéről, a költészetéről, az irodalomfölfogásáról, a versszeretetről, a lírához (akár az avantgárdhoz is) való vonzódásáról olyan bensőséges, minden értéket becsülő hangon beszélt – *kérdései* némelykor valódi kisesszék: lásd a magyar és a cseh avantgárdról (Vörös István), a filozófiai istentanról (Dobozi Eszter), illetve saját alkotásmódjáról, versének születéséről mondott szavait (Iancu Laura) –, hogy akarva-akaratlan a riportalanyok arcán kívül *önportréját* is megrajzolta. Hogy volt-e ebben némi tudatosság, vagy nem, szinte lényegtelen. Az eredmény számít: a meditációra készített huszonhat lírikus karaktere mellett a „riporter” személyiségjegyei is jól látszanak.

Bozók tudással – alapos bibliaismerettel, költői gyakorlattal, pszichológiai érzékenységgel – följazott *pap-költő*, akinek nemcsak kenyere a hitté fogant szép szó (minden tekintetben az Írás mint az írás legfőbb, legigazabb megnyilvánulása), hanem magatartásának lényegjegye is. Meditációs hajlama, az élet megannyi köznapi és emelkedett pillanata iránti – a művészetben *túli* életet is fölhártyázó – kíváncsisága alkalmassá teszi arra, hogy a kérdésekkel bombázott *személyiségben* (netán életművében, lírájában) valaminő „kozmosz” vonást is lásson, amely a megtapasztalt, szociológiailag hiteles valóságon kívül a *lét* másfajta fizimiskáját is magában rejti.

Ezeknek az *égi köröknek* a becserkészése a hívó alkotók esetében (Czigány György, Iancu Laura, Tarbay Ede, Dobozi Eszter) – mikor is az Úr közelsége, féltő szeme, a költő személyiségében föloldódó *akarata* a versekben is tetten érhető – természetesen „könnyen” ment, hiszen az életről, a hazáról, a megtartó hitről, a tisztességes, vagyis egyenes gerincet követelő magatartásról (szellemi létről) vallott gyónás minden esetben egy-egy *confiteorral* ér föl. A szenvedés-élmény megtisztító küzdelmével, varázslatával.

A végső soron *pilinszkyssé* emelt „csángó út” gyötrelme (Iancu), az ötvenes évek

nyomora és az 1956-os magyar forradalom bukása (*győzedelmes* bukása) utáni megtorlás (Tarbay), a „fejben és szívben” íródott vers „Lét egysége” (Dobozi) és a legféltettebb társ elvesztése utáni, Isten megnyugtató jelenlétével új szeretet-alagutakat nyitogató öröm (Czigány) mind-mind olyan lényegi pont a lírikusok univerzumában, amely nélkül az alkotó kevesebb volna. Hát persze, hogy lényeges a szülőhely, a falu, a város, az utcák jellemformáló, a szinte vérré vált *tégla* gerincerősítő hatása (gyermekkor!) – eme költői varázslatról Mándy Iván tudna igazán regélni –, de ugyanolyan érték a szellemi grádicson való fölkapaszkodás.

Ha a hit (akár a megmagyarázhatatlan valamiben való hívés által) könnyebbé tette a személyiség kifejlődésének, „asszúsodásának” útját – a főtebb sorolt példák bővíthetők –, a kételkedés, az Isten nélküli „hit” – legbensőbb személyes titkainknak *meg nem vallása*, a golgotai úttal való szembenézés hiánya stb. – nyilván megnehezítette azt. E tekintetben csodálnivaló, nemegyszer groteszk küzdelemnek lehetünk tanúi. Nem annyira Tóth Krisztina szemérmes rejtőzködésére gondolok – „... nem vagyok hívő. Az írást mégis valami felsőbb hatalommal folytatott titokzatos társalgásnak tekintem” –, sokkal inkább Rapai Ágnes iszonytató (nekem legalább is annak tetsző) „hiszem is, meg nem is” küzdelmére. A családi neveltetés kizárta a később költővé váló gyermekből a *Biblia* és Jézus jelenlétét. Apja már itthon jól menő párttitkár volt („Nem is való neked a pártmunka!” – szólott moszkvai nagykövetként a KISZ-munkát elhanyagoló, már gyermekét nevelő felnőtt lányához), aki fölöslegesnek tartotta a hit magvainak az elvetését. Ám az anya egy *Bibliával* megajándékozta lányát a huszonötödik születésnapon. „Szerintem a zsoltároknál nincs szebb költészet a világon” – fakad ki a vallomás a lírikusból –, érvényességük a legmodernebb költőknél is fölfedezhető. Ebből a szempontból rá legjobban Eliot és Ginsberg volt hatással.

Bozók úgy fordítja riporter érdeklődésének kerekét – az idő linearitása csak részben érdeklő –, hogy a költői fejlődés mellett az életút történései (akár a pikareszk valóságdarabok is) látszanak. (Például Novák Valentin börtönnel kapcsolatos élményei – nem rabként, hanem újságíróként látogatta a rácsos házat –, vagy Benke László „köszörűs” korszaka.) Leginkább a meghatározó gyermekkor (különleges városélményekről és a falu-tanya indítóélményéről, tartást adó méltóságáról kapunk hírt), a költővé cseperedés fázisai, a tanulmányok és a költői magára ébredés buktatói, a hagyományhoz való viszony, az elődök-mesterek-példaképek hatása s az írói mesterség mellett vállalt kenyérkereső foglalkozás jó-rossz oldala stb.

Ám mindezek fölött, jobban mondva, általuk, kirajzolódik az az egyedi – csak az illető költőre jellemző – vonás (gondolkodásmód, versalkotás-versértés, líraérték), amely fölöttébb eligazít a pálya mikéntjéről, legkivált a *karakteregyedülvalóságáról*. Főképp akkor érdekes ezeket a jól körülhatárolható utakat szemlélni, ha tudjuk, hogy a különböző – egymással sokszor szemben álló – nemzedékek, költői cso-

portosulások, líraegyeniségek minő küzdelmes harcot vívtak elfogadtatásukért. A kortárs magyar lírában elfoglalt helyükért? Azért is, de még inkább az általuk hitelennek tartott (vélt) költemény mint esztétikai – s ezáltal jól mérhető – hatóerő érvényesítéséért.

Ki gondolná, hogy az idősebb alkotókat (Czigány György, Tarbay Ede, Serfőző Simon, Benke László), a középkorúakat (Szkárosi Endre, Pintér Lajos, Fecske Csaba), a fiatalokat (Vörös István, Dobozi Eszter, Tóth Krisztina, Payer Imre) és a legfiatalabbakat (Rózsássy Barbara, Véghelyi Balázs, Iancu Laura, Falusi Márton) összefogó *nemzedéklánc* minden szeme ugyanolyan értékkel bír. Más a klasszikusokhoz, a mai példaképekhez és legfőképp a *vershez* való hozzáállásuk, viszonyuk, más a történelemfölfogásuk, s alighanem a lírafolyamban elfoglalt helyük (önértékelés!) is jócskán különbözik egymástól.

A jobbára „közös” hagyománykincsen (Vörösmarty, Arany, Petőfi, Babits, Kosztolányi, József Attila) kívül van, aki a Juhász Ferenc – Nagy László – Kormos István *nép-nemzeti* vonalban hisz, van, aki a Pilinszky János – Nemes Nagy Ágnes – Weöres Sándor, vagyis az „Új Hold”-asok nevével jellemzett vonulatban. (Csak jelzésként, az előbbi csoportba többek között Agócs Sándor, Benke László, Madár János, Pintér Lajos tartozik, míg az utóbbiba Tarbay Ede, Tóth Krisztina, Vörös István.) Ám megannyi „átjárás” (Payer Imre – Pilinszky, Nagy László, Kálnoky; Marczinka Csaba – Hajnóczy Péter, Ted Hughes) ugyanakkor a kitüntetett személyek iránti megannyi *erős* vonzalom (Rózsássy Barbara – Kárpáti Kamil; Benke László – Tamási Lajos; Iancu Laura – Hervay Gizella; Prágai Tamás – Kormos István; Szkárosi Endre – Ladik Katalin) teszi izgalmassá a körképet.

Az itt szereplők közül az alighanem legnagyobb hatású, legsokoldalúbb költőt, a kitűnő versek, szépprózák, drámák alkotóját, Zalán Tibort Nagy László és Juhász Ferenc mellett ugyanúgy lenyűgözte Pilinszky, mint avantgárd korszakában Kassák. József Attilá-s *létversének* alapját az ő cölöpjeik képezik. Mint ahogyan a más-más arcú hagyomány is – kiegészítőként, ösztönzőként – megfér egymás mellett. Bíró József Kassák mellett Blaise Cendrars, Déry Tibort és Ujvári Erzsit (!) említi kedvencként, Falusi Márton pedig azt a két költőt, Pilinszkyt és Nagy Lászlót, akik „egyszerre sodorták el, ragadták magukkal”. Csokonai Attila pedig azért pöröl, mert Vas István és Jékely Zoltán nincsenek – miért nincsenek? – a köztudatban.

A legtöbb kortárs lírikust mint figyelemfölvívó értéklánc tagot, pontosabban azokat a költőket, akiknek verséhez valami köze van, Dobozi Eszter említi (Juhász Ferenc, Tornai József, Csoóri Sándor, Buda Ferenc, Szilágyi Domokos, Baka István, Utassy József, Nagy Gáspár, Ágh István, Tóth Erzsébet, Iancu Laura, Rózsássy Barbara, László Noémi). Viszont meglepő, hogy Marczinka, noha vannak kötődései, saját bevallása alapján csak „kevésbé rendszeresen” olvassa mai pályatársait.

A vallomások hangnak és a kötődés mélységeinek se szeri, se száma, hiszen az ön-

portré általuk (általuk is) válik hitelessé. Ez természetesen nem zárja ki az éles kritikát, egyfajta bírálatot az emberiség, a kultúra, az irodalmunk stb. sorsát, mai helyzetét illetően. Amikor a fiatal Falusi Márton azt írja, hogy „amibe beleszülettünk, az a silányság civilizációja”, vagy a többeknél is panaszként elhangzó mondatot: „az irodalom elveszítette a nemzeti kultúrában és a társadalomban betöltött korábbi szerepét”, illetve a nyelvborúként is jellemezhető állapotról mond kemény szavakat („Ma már nincs is mit rontani a szövegen, hiszen a közbeszédben a szövegrontás, a magyartalanság, a burjánzó anglicizmusok szinte normatív erejűek”), a látszólagos kiúttalanság mellett a gondolkodását alakító „bartóki modellről” is beszél. „Nagy László zsenialitása abban áll, hogy a költészetét, amely témaválasztásában és képi világában a falusi környezetből forrásozott, az egyetemesség szintjére emelte, ahol az igazság mindnyájunk számára hozzáférhető. De hát ezt tette Bartók is.”

Aki a föntiekben azt érti, hogy a kortárs magyar irodalomnak csupán ez az *útjelzője*, téved. *Ezer* megvalósítási módot nyújtó *ezer* út áll – volt, aki már befutotta, van, aki csak az elején-közepén tart – a megkérdezettek előtt, s ki-ki a személyiségének, gondolkodói habitusának megfelelő önkifejezést, költői magatartást választja. Az nem annyira meglepő, hogy a vers mellett többen a széppróza (regény, novella, mese) műfajában is jeleskednek – Benke László, Czigány György, Dobozi Eszter, Finy Petra, Iancu Laura, Novák Valentin, Prágai Tamás, Serfőző Simon, Tarbay Ede, Tóth Krisztina, Zalán Tibor –, s annak is örülni kell, hogy egyik-másik alkotót a színpad szintén vonzza. A dráma műfajában jeleskedők: mindenekelőtt Zalán Tibor és Vörös István, valamint Iancu Laura, Marczinka Csaba, Serfőző Simon, Tarbay Ede.

Néhány költőt – Fecske Csaba, Rózsássy Barbara – a szonett mint műforma kiáltképp magával ragad (önálló kötet is jelzi érdeklődésüket), mások – ez nem jelenti a hagyományos formák kizárását – a szabad versre (is) esküsznek. Ám fontos megemlíteni az esszét és a tanulmányt művelő, sőt bibliográfiai munkával tüntető írókat is, hiszen az elméleti (irodalomtörténeti, kritikai) munka – mert a „tintás esztergapad” gyakorlatával készülnek az írások – nemcsak az irodalomban, a költészetben való jártasságukról árulnak el sokat, mi több, lényegeset, hanem a remélhetően több lábbon álló, minden irányzatot értékén kezelő *valós* értékvonulat „szakmai” hatékonyságáról ugyancsak (Falusi Márton, Iancu Laura – néprajz, Prágai Tamás, Rózsássy Barbara, Szkárosi Endre, Tarbay Ede, Vághelyi Balázs, illetve Agócs Sándor – bibliográfia). Többen – Benke László, Serfőző Simon, Agócs Sándor – írói munkásságuk mellett könyvkiadót is gondolnak.

Ha jellegzetes kötetcímekeket említek – *Virágvasárnapi zsákbanfutas* (Falusi), *Kivezetés a költészetből – Hogyan olvassunk kortárs verset?* (Prágai), *Termékeny függőség* (Rózsássy), *Mi az, hogy avantgard* (Szkárosi), *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz* (Tarbay), *A megíratlan és megírt idők* (Vághelyi) –, azonnal sejteni a mun-

kálkodó szellem hatását: minél nagyobbra rajzolódik az *értékkör*, annál később lesz tudásunk a nemzedékek közötti *senki földjén* (amely mindenkié!) a változatos műnemekben megtermett javak befogadására.

Bozók tudakolódzása nyomán a *komplex művészet* – irodalom, képzőművészet, hangköltészet, informatika, zene, performance – ugyancsak megkapja a rangját, hiszen pár megátalkodott szerző szerint a korvalóság akkor fejezhető ki a legteljesebben (leginkább Szkárosi életművén észlelni ezt), ha minél teljesebb a kifejezőerő skálája. „Az utóbbi időben megismertem a magyar slam poetry színterét, amelyben szinte lenyűgöz a résztvevők nyelvi invenciója, dinamizmusa, előadói professzionalizálódása.” Szkárosi evvel a megállapításával akarva-akaratlan szembehelyezkedik szinte mindenkivel – a vallomások karaktere szerint Agócsstól Zalánig (jóllehet nem egy „borzast” fog magába a sor) húzódik ez a sor –, hiszen korjelenséget emel általános síkra, mintha a magyar költészet ebben a *talányos dinamizmusban* lenné meg (vélné meglelni) a modern karakter egyedül üdvözítő voltát.

Hogy ehhez viszonyítva *lemaradásunk* milyen mértéket ölt – alighanem semmiyent –, s ez a *hagyomány közeli* másság mérhető-e egyáltalán (nagyon is mérhető), arra a beszélgetőkönyvből nemzedékektől függetlenül számtalan példa idézhető. A magyar és a világirodalmat „bekebelező” életművekből is (Czigány, Serfőző, Zalán), s ami korszerűségében meglepő, azoktól az alakuló, egyre inkább az egyedi arculatukat megtaláló fiataloktól is (Iancu Laura, Falusi Márton, Rózsássy Barbara), akik számára a „dinamizmus” nem a jópofaságban kimerülő szellemességben s a jó-rossz groteszk nyelvi humorban ölt testet, sokkal inkább azokban az önboncoló, a lírai ént az öröm s a szenvedés *szabadságfázisaként* kibontó módozatokban, amelyekben a formabravúr nem helyettesít(het)i a költő valódi (társadalmi, egyéni) mondanivalóját.

Mert ha a *költői én* nem kiteljesedik, hanem elvész az olyan típusú versekben, mint Ratkó József *Tánca*, Utassy József *Zúg márciusa*, Tamási Lajos *Piros a vér a pesti utcánja* vagy Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című kegyetlenül igaz poémája – a riporter Czigány Györgyöt faggatván említi a különleges líradarabokat mint a „közéleti, társadalmi szerep” vállalásának példáit –, akkor szükségtelen valódi költészetről beszélni. Hiszen a társadalom egének támasztott létrának is van transzcendenciája. S az ebben az ügyben való kutakodás fölé a személyiség legrejtettebb titkainak a boncolásával. A Falusi-vers terepüket bekalandozó filozofikus fintora és a Rózsássy-költemény önkereső, Itália-gyökerű mítosza – a múltból kibányászható jövő boldogságmámorával – mindenképp egy korszerű líramagatartás tükre. „Tetszik vagy sem, nem izolált lény a költő, hanem szellemi folyamatok és közösségek része” (Rózsássy).

A *Kortársalgó* Bertha Bulcsu íróportré-riportjait – a beszélgetéseket irányító köl-

tő-kérdező előtti példát – túllépve (nincs bennük annyi, a riportert jellemző szubjektív írói mozzanat) pontos képet ad a megnyilatkozó személyiségekről. Az előbeszéd tulajdonságait megőrizve – innen a disputák hangulata –, de sosem süllyedve ilyen-olyan, közbeszéd alatti, argós stb. slamposságba. (Hogy az itt szereplő írók elérték-e, elérik-e a Bertha által megszólítottak színvonalát, a kérdés megválaszolása nem feladatom.)

Ha a huszonhat író arcképe – jól megrajzolt életpályája, költői lény, habitusa – egy-egy jellegzetes vallomástöredékben pontosan nem fejezhető is ki, hadd álljon itt egy röpke, mégis beszédes idézetsor! (Amely végső soron a válaszolókon kívül a jól fölkészült Bozók Ferencet is – minden gondolatsor elindításához ő adta az indítólökést – jellemzi.)

Agócs Sándor: „Az építészetnél és a versírásnál is az *alap* a legfontosabb”. *Benke László:* „E világom minél nagyobb a sötétség, hitem szerint a költőnek annál inkább az a dolga, hogy világosságot gyűjtsen a sötétségben”. *Bíró József:* „Az >elvelytem és kiváltam< gondolatkörből nekem a *kiváltam* önként vállalt magánya jutott”. *Czigány György:* „A keresztény szemérmesség az ember méltóságát védi, a lélek fölemelkedésének szabadságát segíti. A diktatúra szemérmessége a jó erkölcsi látszata mellett csak az ideológia sebezhetőségét kívánta kiküszöbölni, elnyomó eszközként”. *Csokonai Attila:* „... ateistának, vagyis Isten-nélkülinek, istentagadónak nem tartom magam. Az isteni kegyelem mintha nálam úgy jelentkezne, hogy <fel vagy mentve, fiam>”. *Dobozi Eszter:* „Látó az, aki a dolgok mögé lát. Aki olyat is lát, amit más nem”. *Falusi Márton:* „Úgy vélem, hogy minden alkotó ember a transzcendens szférában mozog, akár tudatosítja magában ezt, akár elhessegeti”. *Fecske Csaba:* „Az én istenes verseimet talán nem is a »Teremtő jelenléte sugározza be«, inkább az Isten-kereső személyiség kínja-keserve sugárzik belőlük”. *Finy Petra:* „... hogy az öngyilkosok ne ugorjanak a tóba a halak lelki nyugalma érdekében, már saját fantáziám szüleménye.” *Iancu Laura:* „A mi papjaink származásukat tekintve csángók voltak, de identitásuk és nyelvük román volt. Románabbak voltak a románoknál.” *Madár János:* „Félárva gyermekként soha nem tudtam igazán fel dolgozni, hogyan lehet, hogy az egyik ember elvegye a másik életét”. *Marczinka Csaba:* „Volt egy időszak, amikor tetten értem magam, hogy túl gyakran használom azt a szót, hogy örök.” *Novák Valentin:* „Van bennem egy olyan igény, hogy találjak egy transzcendens erőt, ami megtart”. *Pál Dániel Levente:* „A kutatás során másfelől pedig azt szeretném körbejárni és leírni, hogy a lineáris vagy vektorális és/vagy hálózatos szövegtartományok mellett harmadikként milyen szövegtartomány létezhet és létezik – egyelőre a technikai fejlődést talán beelőzve, pusztán informatikai-matematikai-logikai alapon.” *Payer Imre:* „Verseim nem önterápiás szövegek. Nem is a szórakoztatás a céljuk. Inkább az elemi lét-tapasztalat kimondása indít versírásra”. *Pintér Lajos:* „A fehéringes mivolt morális tartalmat is je-

lölt, természet és morál tisztaságára egyaránt vonatkozott.” *Prágai Tamás*: „... a mi nemzedékünk szerencsétlen nemzedék. Birtokot nem örököltünk, a rendszerváltás utáni privatizációban mindent szétlopott előttünk egy másik nemzedék”. *Rapai Ágnes*: „Én egy olyan ateista vagyok, aki tele van misztikus élményekkel.” *Rózsássy Barbara*: „... ahhoz, hogy jövőnk legyen (hogy a költészetnek jövője legyen) vissza kell találnunk azokhoz az értékekhez, ahhoz a szemlélethez, mely képes volt századokon és századokon keresztül életben tartani a költészetet, a magas irodalmat.” *Serfőző Simon*: „Biztos vagyok benne, hogy ha hagynák, ha ereje fogytán is, ez a nép képes lenne rá, hogy elkerülje a harmadik világ süllyesztőit, amerre szinte megállíthatatlanul sodródik.” *Szkárosi Endre*: „A hangköltészet és a performansz mellett a szoros értelemben vett képköltészet és kalligrafikus költészet másodszólama a munkáimnak, de a vizualitás mint kiterjesztett lehetőség a kezdettől fogva jelen van a költészetemben”. *Tarbay Ede*: „Nagy tapasztalatom lett abban, hogy a diktatúrához nemcsak diktátorok kellenek, hanem megalkuvó alattvalók is”. *Tóth Krisztina*: „Én idegenkedem az ihlet szótól, de be kell látnom, hogy mégiscsak létezik olyan koncentrált állapot, amikor úgy érzem, hogy nem rajtam múlik, hogy megérkezik-e a vers kezdősora, amelyből aztán kisarjad az egész”. *Véghelyi Balázs*: „Leginkább azért hiszek Istenben, mert nem hiszek a véletlenben: ilyen, biológiailag tökéletesen megkomponált remekmű, mint az élet, nem lehet a véletlen műve”. *Vörös István*: „Csak verset ne akarjon írni, aki verset ír”. *Zalán Tibor*: „Néha úgy érzem, biliárdgolyó vagyok, egyszer itt vagyok, másszor ott, mindig más perspektívából látok rá a létező világra”.

(*Hét Krajcár Kiadó, Budapest, 2013*)

Bertha Zoltán

Természet és halál

Sebők Melinda: Halálmotívum Rónay György és Pilinszky János tájköltészetében

Noha Rónay Györgyről, Pilinszky Jánosról, általában a *Nyugat* harmadik nemzedékéről (illetve a negyedikről is, ha Sótér István beosztását vesszük alapul) napról napra születnek az újabb és újabb alapvető és résztanulmányok, s a modern magyar szakrális vagy filozofikus-metafizikai költészet áramlatairól is átfogó és eligazító új munkák állnak már rendelkezésünkre (Rónay László, Cs. Varga István, Pomogáts Béla, Szigeti Lajos Sándor és mások jóvoltából), s a még újabban megjelent tanulmánykötetek közül is elég csak Rónay László (*Leletmentés – Katolikus költők a huszadik században*) vagy Domokos Mátyás (*A metafizikus költészetéről*) című műveire utalni: mindezek mellett és után Sebők Melinda átgondolt, koncepciózus kötete olyan értéket képvisel, amely valódi hozzájárulást jelent az előbb emlegetett kutatások árnyalásához és kiteljesítéséhez. Elsősorban a Rónay és Pilinszky költészetében – döntően a költői természetképek szemantikai, hangulati és poétikai rétegeiben – megnyilatkozó halálképzetek, pusztulásvíziók és elmúlásmotívumok rendszeres felderítése révén jut el olyan eredményekhez, amelyek hozzásegítenek a két költő világképében és lírikusi útjában kifejlő tragikus létlátomások állandó és változó természetének, esztétikai karakterének a még pontosabb, még hitelesebb értelmezési lehetőségeihez, vagy a bennük közösnek, hasonlóknak, összevethetőnek ítélt mozzanatok áttekintő interpretációjához. A mértéktartó célkitűzését elegánsan körvonalazott programmal és szerényen, ámde annál meggyőzőbb hozzáértéssel, lényeglátással és problémaérzékenységgel megvalósító munka mindazonáltal megbízható elméleti, filológiai, költésztörténeti, modernségértelmezési, sőt alkotáspszichológiai, művészetelméleti alapokra, ismeretanyagra, háttértudásra támaszkodik. Először is járatosságról tanúskodik két ilyen kiemelkedő költő egész életművében, azok recepciótörténetében, a *Nyugat*-nemzedékek egymásra következő és váltakozó szemlélet-, stílus- és paradigmátörténeti folyamatrajzában, a különféle történeti líraváltozatok (az élménylírától a tárgyias-absztrakt képiségig, a hangulatköltőiségtől a személytelen objektivitásig terjedő értékminőségek) világában, a nemzedéktörténeti dimenzió legfőbb személyes és intézményi vonatkozásaiban, valamint a motívumvizsgálat teoretikus irányai és lehetőségei között. Mindezek a szempontok megfelelőképpen érvényesülnek a konkrét vers- és verscsoport-elemzések folyamán, s külön kiemelendő például a Babits Mihályhoz és a Babits-inspirációhoz, az ehhez a meghatározó

szellemi örökséghez kapcsolódó életrajzi mozzanatok megvilágító filológiai kutatásokon alapuló számbavétele, vagy a háborús élményvilág jelentőségének a taglalása a különféle – a fenyegetettségtől a bevégezettségig terjedő – reflektív érzületformák, az időbeliséghez kötötten vagy kötetlenül áthagyományozódó poétikai alakzattípusok tükrében. (A Nyugat-kutatásokhoz is szorosan kötődő kötet szerzője egyébként azóta már György Oszkáról is kiváló monográfiát adott közre: *A Nyugat árnyékában – György Oszkár pályája* címmel /Bp., Argumentum, 2011/.)

A könyv legfőbb értéke a halálélmény legkülönbözőbb természet- és tájképi, hangulatteremtő és jelentéstartalmi összetevőinek, diakron és szinkron motivikus összefüggéseinek, atmoszferikus és bölcséleti módosulásainak, gondolati-világképi modulációinak, formanyelvi képleteinek és elmozdulásainak – elsősorban hangnemi, strukturális, akusztikai, stilisztikai hatástényezőinek – a feltárása, s az egyes motívumkörök (műveltségélmények, olaszországi utazások, kert-motívumok, iszonyat- és beszédes csöndképzetek, elhallgatás-alakzatok) távlataiban való kibontakozásának a szakszerűen értő és finoman beleérző, lelkiismeretes és körültekintő feltérképezése. Bensőségesen szöveg közeli módszerek jótékony érvényesítésével, a műközpontú érvelés élményi gazdagságával és telítettségével zajlik mindez. Különösen érdekes Rónay Györgynél a szemlélődő szubjektív líraiság, az önreflexív vallomásosság, a tárgyias elvonatkoztatás vagy a tudat- és szereplírai átvétetés logikailag akár ellentétes jellegűnek is vélhető különböző változatainak, illetve ezek egymáshoz viszonyított mozgástendenciáinak vagy egymásba játszó komplexitásának a kitapintása, Pilinszky Jánosnál pedig a konkrét halálfélelem és a valóságos rémületérzet absztrakt-imaginárius és metafizikai-abszurd transzpozíciónak a megvizsgálása a személytelen-személyes tájképi elemek, a kiüresedő és ember nélkülivé váló helyszínek vizionárius és kozmikus átlényegüléseinek, átminősüléseinek konfiguratív képi közegében. S ennek kapcsán nemcsak a József Attila-i referenciák, hanem a Radnóti-ihletések viszonylatában is.

A mindkét költő kéziratos hagyatékában is tájékozott, illetve az azokat is eredményesen kutató (valamint például a Babits-levelezést is kitűnően ismerő) szerző természetkép és haláltudat szintézisteremtő összefüggéseinek érzékeltetésére éppen egy olyan eddig még közöletlen Rónay-verssel (*Temetés*) fejezi be fejtegetéseit, amely valóban szemléletesen sugallja a végzetkivető látomásosság emberi-művészi erejét: „Meg fogok halni fekete mezőben / kócsagok húzása alatt / tüntén a napnak / vihar előtt (...) körülállanak lehajtott fejjel, / lefogják kialudt szemeimet, / és megcsókolnak utólszor, / messze dörren az ég.” S a részletes verselemzések (köztük például az *Apokrif* kiemelkedő remekének értelmezése) során plasztikusan rajzolódnak ki azok a nagy szemléleti és stílustörténeti tendenciák, amelyek a *Nyugat*-nemzedékeket minden különbözőségük ellenére egymáshoz kapcsolják. Főként egyrészt a babitsi újklasszicista poézis folytatódását lehet konstatálni, más-

felől pedig a szimbolista, impresszionista, szecessziós esztéticizmus, a szépség- és egyéniségkultuszos művészetközpontság újromantikus vonulatának kontinuitását. Ami újklasszicista poétika formájában a harmadik nemzedékben visszatérés-ként jellemezhető az első nemzedéki eszményekhez és stíluselvekhez, azt is jellegzetesen járja át a romantizáló érzelmesség, a szubjektivizáló esztétizmus vagy a transzcendáló mitologizmus. Az óda- vagy az elégiaműfaj dús emocionalitása például éppen mint utóromantikus hagyomány szervesül a mértéktartó veretesség, a műgond és az abszolút formafegyelem racionális-klasszicizáló elveivel és készítetéseivel – mint mondjuk Tóth Árpádnál is. És éppen e kétféle, kettős tradíció különös feszültségbe hozásával teremtik meg sajátos hangjukat a harmadik nemzedék jellegadó költői is – köztük például Radnóti –, akik pontosan a csodált és előtérbe állított Berzsenyi klasszicizmusában értékelik és nyomatékosítják a preromantikus vonásokat is. 1936-os esszéjében Radnóti egyenesen hősi, forrongó indulatról, tragédiára teremt lélekről, vizionáló látásmódról, érzelmi végletekről, küzdelmességről és mindenségigézetű létszemléletről beszél Berzsenyi kapcsán („Berzsenyi hősi lélek, romantikusan az”), s mintha magát is jellemezné: „Állandóan a halál közelében él, mégis örök reménykedő”; „ezért elégikus zengésűek az ódák, ezért szárnyalnak ódai hévvel az elégiák. A forma teljességgel a romantikus hősiséget fejezi ki. A klasszikus forma romantikája ez”. Odáig merészkedik, hogy Berzsenyi költői képzetének „teljes gátlástalanságát” állítja: egyenesen az „expresszionista képalkotás” bőségét – amely „a klasszikus szabatoság utáni vággyal” keveredik. „Kényes egyensúly ez” (utal Babits megállapítására): „lezárni a romantika végtelenjét és klasszikus formába törni a folyton növekvő világ növekvő látomásait”. És a dekoratív-expresszív tájképi szenzibilitás s a fenyegetettség- és létbizonytalanság-érzet megnyilatkozásait kutató Sebők Melinda jó érzékkel tapint rá a Berzsenyihez is kapcsolódó kert-motívum sajátosságaira, amikor többek között a nagy költőelődre vonatkozó reminiszcenciákat mozgósító Rónay-darabról, az 1970-es *A közelítő télről* („Hervad már? Nem: a kert még csupa nyár. Lobog / két sárga dáliánk. Nincs ugyan annyi dal /.../ Éld nyaradat, míg a hideg szelek / le nem tarolják”) beszélve megállapítja, hogy a költő „belevetíti a tájba személyes sorsát, félelmét, a még viruló természetet párhuzamba állítja saját lelkiállapotával. Az otthont nyújtó szárszói kert látszólagos békéje nem hozhat azonban örömet és megnyugvást, hiszen a halálra készülő természet a költő öregkorát is jelzi (...) A halálos ősz eljövételét érzi a nyári kertben, ezt a közelgő őszt a túlrejt gyümölcsök hullása is jelzi”. És pontosan mutat rá, ahogyan ez a kertszimbólum Pilinszky-nél pedig már az absztrakció tárgyává jegecesedik, amiként nála a kert, a rózsa, a virág mind-mind elvonatkoztatató egzisztenciális víziók mozdíthatatlan elemeivé, a néma és fájdalmas abszurditás fiktív közvetítőivé lényegülnek („A nyár elé, a kert fölé / kikötte áll a rózsa, / és ráhanyatlik szótalán / a rabtartó karóra”).

De máskülönben is termékenyen járul hozzá ez a könyv már kialakult Pilinszky-értésünkhöz, annak a költőnek a befogadásához, aki egészen pontosan – ahogy a tanulmány is tisztázza – a harmadik és a negyedik *Nyugat*-nemzedék határmezsgyéjén áll, s aki ráadásul magát nem is egyértelműen az *Újhold*, hanem – tanú erre a Sárközi Mártának szóló, 1948 eleji idézett levél – inkább a több versét közlő *Válasz* körében helyezte el. Rónay György szellemes esőmetaforája a harmadik nemzedék fellépésének okairól és jellegéről azt hangsúlyozza (1944-ben), hogy a *Nyugat* első nagy nemzedéke utáni második generáció úgy hatott, mint az üdítő, földszagú zápor, de ha ez sokáig tart, akkor országos, csendes és lagymatag eső és unalom lesz belőle; a „harmadik nemzedék éppen csak belekóstolt ebbe az esőszagba – szerencsére akkor, amikor volt még íze, frissessége; amikor még inkább csak harmat volt és nem sár. S amikor iszaposodni kezdett a táj, a nemzedék jó ösztönrel elfordult, éppen a szürrealizmus felé.” Az újklasszicizmus és az újmitologizmus részint késő romantikus folyamata pedig azután újra váltott és átalakult: s részint a Pilinszky-, Nemes Nagy-féle filozofikus tárgyiasság, absztrakt-vizionárius személytelenség dimenzióiban (részint persze Nagy László és Juhász Ferenc nyelvi forradalmában, folklorisztikus szómágiájában) transzformálódott. Az érzelmesség és a személyesség helyére egy időre kétségtelenül megint a szenvtelen metafizikus és misztikus objektivitás került, vagy legalábbis a személyiség határait végtelenül kiterjesztő univerzális és kozmikus látásmód.

Kérdés lehet, hogy alkotáslélektanilag tehát a látvány előzi-e meg a látomást vagy fordítva. Melyik irányból származik a komplex kép, s miképpen telítődik hangulati, bölceleti, metafizikai jelentéssugallatokkal? És aztán a kiélesedő, elszemélytelenedő tárgyi képzet absztraktumában hogyan képződnek meg az objektivitás transzcendentumai, az univerzális létérzékelés elvont tárgyi korrelatívumai. Ilyesmit fejteget például Rónay György 1971-es tanulmánya is az objektív líráról (Nemes Nagy Ágnes kapcsán), amikor szemléletesen világítja meg a képsűrítés eltérő fokozatait: „van az úgynevezett modern költészetnek egy nagy ága, ahol nem az a fontos, hogy a bokor úgy reszket a madárka röpke terhe alatt, mint az emlék illetésére a lélek; és nem is az a fontos, hogy a bokor reszketése jelképe legyen a lélek sejtelmes reszketésének; hanem egyszerűen *maga a reszkető bokor* lesz a fontos: egy bokor a maga mivoltában, a maga minden mástól független, tárgyilagos bokor-reszketésében.” S ekkor a tárgyképzet maga döbrent meg sűrített valóságtartalmával, egzisztenciális jelentőségű jelenlétével. Az objektív korreláció T. S. Eliottól ismert fogalma felbukkan ugyan a verselemzések során, s ezen a vonalon esetleg még további felismerések is elérhetőek lennének, a nyelvhasználat problematikáját is érintve, amelyet viszont nemrégiben Herczeg Ákos boncolgatott erőteljesen Pilinszky szerelemélményében (*Agria*, 2007/1.). Viszont igen fontosak azok a fejezetek, amelyek Rónay György és Pilinszky János hagyományt és

modernséget szervesen ötvöző istenkereső humanizmusáról, a vallásos életérzés poétikai formáiról s az örökös kérdezés abszurd helyzetébe vetett ember keresztény egzisztenciális alapminőségéről értekeznek. Az *Isten nem halt meg* (2002) címmel a modern, huszadik századi magyar spirituális líráról nagymonográfiát készítő Rónay Lászlóval együtt hangsúlyozva az istenkeresés drámai vonásait, a biblikus-krisztológiai utalások jelentőségét, s általában az esztétikai és a hittapasztalat autentikus együttesének megjelenésformáit mind a két tárgyalt költőnél.

E könyv megragadó esszéstílusa igazán közel hozhatja újra az olvasókhhoz ezt a két remekíró, nemkülönben a modern elégikus és vízióteremtő költészettípus legmarkánsabb karakterjegyeit. Természetkép és halálsejtelelem mély összefüggéseit feltárva az emberi élet leggyökeresebb meghatározottságait taglalja, s az életrajzi, irodalomtörténeti adalékok (levelek, dokumentumok) segítségével kiváltképpen érdekessé, izgalmassá, érdeklődést felkeltővé tudja színesíteni ezt a versidézetekkel bőségesen meglevenített, hiteles és szép kettősportrét.

(Kairosz Kiadó, Budapest, 2010.)

Csontos Márta

Elfogadva és elutasítva

Sárándi József Fabatka című levél-és naplóregénye

Az 1977-ben József Attila-díjjal elismert költő, a *Új Forrás* egykori munkatársa Sárándi József *Fabatka* című levél-és naplókisregénye címében még nem sejteti a témát, hacsak az olvasó nem ismeri Sárándi költészetét, „hím-kivagyiságának” önmeztelenítő őszinteségét.

A 'fabatka' jelentéstartalmában valamiféle értéktelenségre utal, hiszen sziléziai és csehországi területeken valaha három fabatkát kellett adni egy krajcárért, s ha magára az anyagra gondolunk, az ezüst, az arany és egyéb nemesfémek mellett a fa csak az utolsó lehet a sorban. Ebben a lírikus prózában azonban nem pénzzel kifejezhető értékekről van szó, hanem emberi szenvedélyekről; szexualitásról, s a viharos szenvedély megszűnését követően a hajdan volt 'szerelem tárgyának' értékvesztéséről.

Sárándi József az *Új Forrásban* megismert barátnője, Karády Zsanett szemszögéből nézve, egy nem hétköznapi 'szerelmi háromszögnek' lehetünk tanúi olvasás közben. Nem a megszokott módon ugyan, hiszen sem a Füst Milán-i szóhasználatlaltal körülírható, a „szexualitás démoni” ösztöneit megelő domináns hím nem szólal meg közvetlenül a kisregényben, sem a kétségbeesett vagy felháborodott feleség vádaskodásait nem olvashatjuk. Mindkét alak ott marad a háttérben, s a regény ezáltal egyfajta egyszemélyes beszélgetőkönyv lesz, egy kétségbeesett nő önanalízise, akit lezavartak az erotika díványáról. A feleség mindvégig a háttérben marad, mintha személyes valósága ellenére az író valamilyen módon, 'nemlétét' hangsúlyozva, mégis, létezésének kegyetlen bizonyíthatóságát szándékozná növelni, szinte a paroxizmusig fokozva Zsanett kilátástalanságát, kétségbeesését önkínzássá, önmaga békéjének megrontójává lényegítve saját maga elleni vádaskodásaiban.

„A szerelem szenzációkra vár, szenzációkat követel”, mondja Füst Milán, s ezeknek éppen az a következménye, hogy nem tarthatnak örökké.

A levelekből Zsanett képe úgy rajzolódik ki, mint aki írásain keresztül önmegismerését gyakorolja, aki egyfolytában azon gondolkodik, „*mik a tünetei annak, amikor az ember csalhatatlanul önmaga.*” A tizennégy levelet végigolvasván megtapasztaljuk, hogy Zsanettet saját érzékisége egyre nagyobb excessusokra készíti, egyre zabolátlanabbá válik benne a 'hasogató' gyönyör. „*Sokszor úgy érzem magam veled, hogy a világ testén én egészemben vagyok egy nagyobbacska Achillési pont a kezed alatt*”, hangzik vallomása. Így lesz Zsanett egyre 'fogékonyabb' Sárándira,

így lesz a kapcsolatban már csak egy „*engedelmes mosogatórongy*”, aki szívesesen átengedi magát a szélsőségeknek, s vallomását még tovább erősíti. „*Tőled van, érted van bennem ez a testi, konkrét melegség. Hogy rám tedd a kezed, hogy a kockás pléd helyett engem húzz magadra.*”

A konklúzió egyértelműen levonható, a szexualitás boldogító szabadsága mértékletesség mellett soha nem tapasztalható meg, hiszen, ahogy Kurt Tupperwein megfogalmazza, férfi és nő viszonyának alakulásában „minden szenvedésnek a vágy és az elutasítás a forrása”.

Keveset tudunk meg a levelekből és a naplórészletekből Sárándi költészetéről, egy valami azonban folyamatosan erősödik a maga kontinuitásában, miszerint az élőlények cselekvéseit egyetlen cél vezeti, a gyönyör megszerzése. A levelekben az eleinte visszafogott, intellektuális, értelmiségi oldalát mutató Zsanett egyre nehezebben viseli el önmaga felett a másik test hatalmát. Érzékiségbe öli minden bizonytalanságát, mindenért „*az ágyban akar revansot venni*” ...*hiába tárom szét a testemet neked – mondja Zsanett – belül védem-eltakarom magam.*”

A költő és Zsanett közötti nyolcéves viharos szenvedélyben Zsanett már annyit álmodik Sárándiról, annyira beleegyezik a megsemmisülésbe, hogy a férfi már szinte nem is valóság számára, csak egy beteges elfajulás, ami megkaparinthatatlanná teszi számára a valaha elérhető, mert Sárándi „*mágnespátkó volt számára, s ő megpróbált körberajzolódni engedelmes vasreszelékként.*” A szenvedélyek crescendoja már a XI. levélben végéhez közeledik, a szélsőségekből vissza kell térni a valóságba, ami a feleség, akivel szemben csak az alárendelt undorát érezheti.

A világirodalom műzsátörténetén végigtalálva megállapíthatjuk, hogy a feleségek legtöbbször csak csendes, odaadó háttérszemélyek maradnak, a legtöbb esetben kell valami 'romlottságra' hajlamos szenvedélyszerelem, mely hozzájárul az írói önkifejezéshez. A naplórészletek „*se veled, se nélküled*” állapotot tükröznek, melyben Zsanett megfogalmazza a legnagyobb igazságot. Semmi sem okoz nagyobb traumát az emberben, mint ha nem tud szerelmet ébreszteni abban az emberben, aki őt szerelemre gerjesztette. Sárándi a következő szavakat ülteti a szélsőségei között vergődő Zsanett ajkára: „*Szívem szerint kezdedbe adnám naplóm, kísérelj meg belém hatolni lelki-intellektuális értelemben éppúgy, ahogy azt testileg meg tudtad tenni.*” A vad tombolással, odaadó szeretkezésekkel telített korszakot a naplórészletekben felváltja a könyörgés, mely analizálni akar, megkísérel felmenteni önmagát, s próbál választ kapni arra, ér-e a szerelme annyit, mint egy 'fábatka'.

A legnagyobb próbatétel ebben a kapcsolatban, hogy Zsanett megpróbáljon úgy harcolni, hogy ne alakuljon ki benne gyűlölet, hogy minden úgy maradjon benne, ahogy november 17-én kelt levelében megírta. „*Sokkal inkább nővé váltan, nővé téve szerettem, s szeretek.*”

A magánéleti 'szenny' kitergetése közben várjuk a katarzist, meg akarjuk tudni, hogy Sárándi valóban szerette-e Zsanettet, vagy ez volt számára a „*kalandok maximuma*.” Zsanett befejezetlenül hagy egy gondolatot az utolsó szó jogán. *És S., ha csak annyit megértett a szerelemből, hogy nem szabad sem úrnak, sem szolgának lennie, akkor már igaz volt ez az örült, aszályos nyár—*

A sorok között mi olvasók is magunkra ismerhetünk, s elismerően adózhatunk annak a bátorságnak, melyben Sárándi nyers őszinteséggel szól az erotikáról. A nyers, ösztönös szexualitás Sárándi-féle megszólalása akár ellenérzéseket is keltethet a 'jólnevelt, erkölcsös' olvasóban. Ez a kérdés ugyanis nyitott marad számunkra, s Szabó Lőrinc levelének egy mondatát eleveníti fel. „Én Szabó Lőrinc, a gyalázatos, a bűnös, az erotikus és beteg és örült és erkölcstelen disznó.” Vajon a kíméletlen szókimondás fensőbbeséges iróniája jobban átsegíti-e a szenvedőt a krízisen, és eljuttatja a túléléshez, vagy egy kapcsolat felbontásakor továbbra is ragaszkodjunk a megszokott, közhelyszerű formulákhoz, melyeknek burkolt igazságával kevesebb fájdalmat okozunk magára hagyott embertársunknak.

A válasz az olvasóra marad, a maga nyitottsága és értékítélete vagy eredendően magával hozott erkölcsi normái szerint. Vajon az a tény, hogy Sárándi a maga szájából beszélteti Zsanettet, nem rontja-e a befogadásnak és végső konklúzióknak az autenticitását, nem kelthet-e bennünk olyan érzést, mintha a szülész orvos női beleérzéssel akarná ecsetelni a szülés lefolyását, az átélt traumákat és az életet adó anya eufóriáját, mintha, önmaga is nővé lényegülne?

A morál számomra az a megvétőztathatatlan igazság, melyet Sárándi József a könyv dedikálása során mottóként feljegyzett a belső lapon, s amit minden embertársamnak útravalóként ajánlok. „*Roszzul szeretünk mi mind, kiket rosszul szerettek.*”

Gyimesi László

Harminchárom példány

*Kántás Balázs nem létező hármaskönyve
(Közbeszéd, Magánbeszéd, Hullámtörés)*

Nemrég írtam néhány oldalt Kántás Balázs *Szamizdat* című, ötven példányban megjelent, kitűnő közéleti verseket tartalmazó versesfüzetéről, s abban a reményben búcsúztam az olvasóktól, hogy méltóbb formátumban, nagyobb terjedelemben és a munkák jelentőségével arányos példányszámban találkozunk majd a fiatal költő ezen és újabb képviselési költeményeivel.

Reményem hiúnak bizonyult, mint már annyiszor. Itt van a folytatás, a bővebb kiadás, harminchárom példányban! Igaz, nem egy, de három füzet, mindhárom húsz versoldal – ugye, pompás? Kereskedelmi forgalomba nem kerül, hogyan is kerülhetne? Ára sincs, jövődő korok bibliofiljei fizetnek érte majd – súlyos ezreket – a talán áttelelő antikváriumokban.

Pedig ezekre a versekre *itt és most* van szükség, nem könyvészeti kuriózumként, hanem hogy segítsenek magunkra ismerni, hogy segítsenek korunkat a maga valóságában leképezni és leleplezni, hogy a tévutak szövevényében rábukkanhassunk a saját ösvényünkre, akkor is, ha az sem vezet valamiféle földi paradicsomba.

Három füzet készült, az én sorrendem szerint az első a *Közbeszéd* címet viseli. A húsz vers, ahogyan a *Szamizdat*-ban is láthattuk, nem kapott címeteket, az első sorok vastag betűs szedése segít eligazodni a részek között. Nem véletlenül mondok részeket: a húsz versoldal most is egyetlen – persze eléggé szaggatott – rapszódiaként fogható fel. Mégpedig egy *leszázalékolt ország* rapszódiájának, ahol *másodosztályú, leszázalékolt őrangyalok* tennék dolgukat, ha tudnák. „Foghíjas száj / beszéli el újra országod / t ö r t é n e t é t // Nem ezt a változatot / akartad / hallani. // Elektromos vihar jön majd / minden feljegyzést / átíró.”

A költő különleges lényként botladozik ebben a világban. Romantikus ideákat idéz, *betonba gyökerezett rózsaként* határozná meg magát, holott ezen a földön ez képtelenség. Ahol *ISTEN valami szakállas hajléktalan*, természetes, hogy már *műanyag szárnyait* is lenyesik, nem pompázhat, marad, ami lehet, *fogatlan csahológép*.

Mondhatjuk, álarcos versek ezek, az értelmiségi író hajléktalant alakít. Van ebben igazság, de nem ez az igazság. A költő álarca egyre inkább valódi bőrévé válik: a lírai én már hajléktalan, s nincs semmi biztosítékunk arra, hogy a hús-vér ember nem jut-e rövidesen a sorsára. A költősors természetesen allegorikus felhangokkal terhelt – az emberek, az emberek országának nyomorúsága visszhangzik benne.

A második füzet a *Magánbeszéd* címet viseli. Ez is egy húszversnyi rapszódia, de ez

csak áttételesen szól az országról, a lírai én önmeghatározása folyik, amely természetesen kettős folyamat. Először a lírai én önmagába húzódik, *üvegcsontvázzá* meztelenedik, hogy felkészülhessen új szerepére. Az önHITEGETÉS zárt terében rá kellett döbbsennie valódi hivatására. *Agyad pincéjében / dalra fakadnak/ a félig-képzelt / barikád-harcosok. // Utántöltöd a vodkádát / – : közéjük állsz. –* mondja, mert tudja már, volt (és lesz?) idő, „amelyben a *forradalom* szó / még bírt valami értelemmel”.

A még csak tervezett új szerep új felelősséggel jár. Össze kell állítania a *közveszélyes kívánságlistát*, vállalnia kell, hogy *köztörvényes költővé* alakuljon, még akkor is, ha „A *senkinek* szóló dal / visszafelé énekeltek el”.

A költő világosan látja, hogy az új szerepéhez még nincs kész a színpad, hiányzik a társulat, fölkészületlen a lehetséges közönség, de a kibontakozás kényszere már munkál. *Odabenn összekoccannak / a rozsdás kalapácsok –* hallja, és tette kész. Ez a tett még nem a barikádharcosoké, de már nem is az üvegcsontváz csörömpölése. Nekifohászkodás az *otthonzagú* világ megteremtéséhez: *Lég-sodorta roncsokból / állítanád össze azt, ami sosem volt –: / becsületet hazudsz / a kiszáradt szívkamrákba.*

A harmadik kötetke (*Hullámtörés*) tartalmazza a legtalányosabb rapszódíát. Egy komoly belső konfliktus hozhatta létre ezeket a verseket, a közéleti szándék és a ma korszerűnek számító költészeti elvárások már-már haragos szembesülése. Az elszemélytelenedés külső követelése és a nagyon is személyes lírai én feszül egymással szembe a roncsolt világban, a költő keresi új támpontjait, amikor még azt sem tudhatja, *vajon a tükör / tükör-e még*, és szomorúan kénytelen konstatálni, hogy *a zászló is csak/ saját kedvére lobog.*

Az elidegenedettségek mélyeséges átéléséről (és elutasításáról) szólnak ezek a versmondatok, tisztán vagy töredékesen, tanúskodnak és kérdeznek, míg háttérükben egy lehetséges diktatúra mozielőzetese pereg. Nézzük meredten, de azt is észrevesszük, hogy a *csakazértis* dacosságá vérpiros virágláncsákkal bele-beledőf a szürkeségbe.

Talán az eddigiekből kiderül, hogy Kántás Balázs közéleti költeményei új minőséget hoztak a „műfajba”. Természetesen híján vannak a kardcsörtető gőgnek, s hiányzik belőlük az iparos mozgalmisság fegyelmezett iskolájának hatása is. Munkálkodik a szövegen a nem is annyira megtagadott alanyi költő, bele-beleszólnak a tisztelt, nemegyszer a fordított mesterek is. Úgy közéletiek ezek a versek, hogy egyúttal végtelenen személyesek is, úgy hipermodernekek, hogy egyúttal alázattal simulnak bele a magyar irodalom hagyományos fővonulatába.

A fiatal költő – tudományos munkái mellett – izgalmas újfajta lírát teremt. A korábban nem létezőnek mondott három füzete mérföldköve ennek a pályának. Minden olvasójának, hozzáértőnek és laikusnak egyaránt, kötelessége őrizni és továbbadni ezeket a zaklatott, igen időszerű *magyar rapszódíákat.*

(Nap Kiadó, Budapest, 2013)

Lengyel János

Ha a kagylók dalra fakadnak

Füzesi Magda: *Kagylóének*

Füzesi Magda nyugalmazott újságíró, költő a kárpátaljai Nagyberegen született, később áttelepült Budapestre, majd férjhez ment Kolozsvárra. Saját megállapítása szerint medencelakó, élete a Kárpát-medencében zajlik, ennek ellenére megmaradt kárpátaljai költőnek. Eddig majd kéttucat kötete jelent meg. Tavaly a Kráter Kiadónál látott napvilágot legújabb könyve, *Kagylóének* címmel, amely legjobb verseinek gyűjteménye. A verseket maga a szerző válogatta.

Füzesi Magda irodalmi pályafutása a múlt század 60-as éveinek végén indult. Részt vett a szovjet korszak minden kárpátaljai irodalmi formációjában, olyan neves egyéniségekkel, mint Vári Fábián László, Fodor Géza, Zselicki József, Balla D. Károly stb. Újságíróként, majd szerkesztőként dolgozott a Beregszászi járás lapjánál. Jelenleg a Budapest székhelyű Kárpátaljai Szövetség *Kárpátaljai Hírmondó* című negyedéves folyóiratának főszerkesztője. „*Költészetének fő erőssége az egyszerűség és természetesség, a látvány és a látomás között félfúton egyensúlyozó jelképszerűség gazdag asszociációs játéka*” – írja róla Bertha Zoltán irodalomtörténész. Engem leginkább a szülőföldhöz kapcsolódó művei érintettek meg. A *Kagylóének* ciklusban olvasható az *Agyó, Kárpátalja* című vers, amely vegyes érzelmeket vált ki az olvasókból, Ivaskovics József, az időközben feloszlott Credo együttes vezetője meg is zenésítette. Nincs az a kárpátaljai magyar, akinek ne csordulnának ki a könnyei, ha meghallgatja a dalt. *igen most már ti is // lassan már mi is // beletörődünk beletörünk. // a kishaza // a haza a magasban // és más // megkönnyeztető // históriák.*

Lisztóczy László irodalomtörténész a kötet utószavában a következőket írja: „*Főként tájleíró költészetében nyilatkozik meg mámoros élet- és szépségszeretete, a szülőföld iránti hűsége. Újabb verseiben nemcsak Kárpátalja varázslatos tájait, hanem az anyaország és Erdély természeti szépségeit is magához öleli.*”

A kötet első ciklusának névadója a *Tájkép kerítéssel* című vers, melynek témája a legszűkebben vett haza, a sokat szenvedett Bereg. *Vert falak közt hazátlan hazában // az idő mérge lassan fakad. // Alkonytájt a koszlott Beregszászban // banánt eszünk egy juharfa alatt.* A háromnapos munkára elhurcolt és elpusztított magyar férfiakkal állítanak emléket az *Egy lenvirág reggeli imája* és a *Kósa Anna balladája* című versek. És valóban, ma már a balladák világába lép át a kárpátaljai magyarság e sorscsapása, hogy átadja helyét újabb fájdaloknak. *Kihalt az őshonos szivárvány, // piros, fehér, zöld vére hullt, // idegenek álltak a járdán.* – írja Füzesi Magda 2004. december 5-ről a *Torzó* című versében. A ciklusban szereplő

művekben visszatérő motívumok: föld, haza, halál, fakadás, nyár, úr, vér. A versekben benne van Kárpátalja, az itt élő magyarság sorsának minden keserve, amit a szerző nem kívülállóként ír le, ennek a szomorú történetnek ő is szerves része: *Fekete tájban jár az éjszaka, // hazátlanok közt hontalan vagyok.* (Más-kor). De nemcsak, a veszteség okozta beletörődés, a fájdalom fölötti elkeseredettség cseng ki a sorokból, ott van az erő, a hit, a remény, ami eddig is segítette a túlélést. *Csikorogjanak csigolyáid, // Úgy szorítsd, bajtárs, a kezem. // Hitünk kemény lesz, mint a gránit, óvjuk a jót szerelmesen.* (Szöttes pirossal, feketével)

A *Kagylóének* című ciklus *A bohóc dalával* indít. Senkinek sincs kedve nevetni ezen a bohócon, bús képétől csak szavai sötétebbek. *Most vigadjon, aki gyáva, // ajtó-ablak be van zárva. // Álarcom sarokba vágom, // bús táncomat sírva járom.* A Lisztóczy László által említett Erdély tematikájú művek közé tartozik az *Útkeresőben* és az *Alulnézetben*. Az utóbbiból idézve: *Erdélyi fák a magyar tájon. // Néha egy forrás felfakad, // Hogy sorsunkban a sors ne fájjon.*

Önmagáról, a valós és az elképzelt költőről szólnak, de legalábbis megszólal, hallatja hangját a sokszor elfojtott énje, a ciklus, *Zuhanás*, a *Metamorfózis* és a *Vihar után* című darabjaiban: *de hogy milyen volt // az utolsó mozdulat, // a zuhanás, // a lét és a nemlét // Pazar orgiája, // nem tudja senki, // csak a költő, // aki // nem // érte // el // a trapézt ...* De Füzesi Magda nagyon is elérte. Bár élete során sokszor rugaszkodott el, hogy a biztonságost maga mögött hagyva átsuhanjon a veszélyes mélység fölött, de mindig sikerült épségben elérnie az újabb állomást élete légtornász attrakciója során. Vajon külön lehet-e választani a költőt mint magánembert, és mint irodalmárt? Hiszen együtt alkotnak egy egészet. Nem is beszélhetünk átmenetekről, átjárásokról, mert mindkét világ maga az ember, jelen esetben Füzesi Magda. *Robinson – gazdag kincseim csodálom: // Fejem alatt egy kopott Biblia, // Meg egy maréknyi jóízű Dsida, // Egy ital víz és rettenetlen álmom.* (Vihar után) Egyik kedvenc költője Dsida Jenő, aki számos versében feltűnik. A versekből végig követhető a költőné életútja, és bár nem minden mű van datálva, megfigyelhető lírája fejlődésének íve. A *Metamorfózisban* írja: *Megsebzett szívvel, szelídültten // felnőtt lettem egy perc alatt.*

A *Kollázs* című ciklusból a címadó mellett három verset emelnék ki. Újra előjönnek a kisebbségi magyar sors következményei, a váltakozó elnyomók szeszélyeinek kínjai, s a szerző felvázolja jövőképét, ami voltaképpen az újra megelevenedő múlt. Ez a múlt sem volt felhőtlen és mindig a boldogság kora, de mindent megszépít a „*gazdátlanság*”, amikor a szegény is magyarul nyomoroghatott. A Szovjetunióban született költő saját bőrén tapasztalhatta meg az épülgető és éjjel újra leomló kommunizmus terhes vívmányait, majd az önmagát a romokból felépítő új hatalom érzéketlenségét. *s én, // elrejtve lelkem // vörös, kék és sárga sebeit, // gyertya mellett írom e verset // mint a hajdani költők.*

Mintha csak az itt megkezdett gondolatot folytatná a *Profán ima egy csillagtalan éjszakán* alábbi soraival: *de boldog vagyok Istenem // nem vallom és nem kérdezem // megeltem végre otthonom // elbújhatnék ha akarom*. Füzesi Magda valóban meglelte otthonát, egyszerre többet is, ahogy mondani szokta: „Nagyberegén az anyám lánya vagyok, Budapesten a lányom anyja, Kolozsvárott pedig a férjem felesége.” Leány, anya, feleség, és ami ez esetben a legfontosabb: költő. Költő, aki odafigyel az olvasóira, megosztja velük féltett kincseit. Ahogy a *Szeptemberi anziksz* című versében mondja: *rossz költő rossz verséért // ne szidjatok nagyon // merthogy a világot // reátok hagyom*. De ez a világ rossz irányba halad, fokozatosan elkorcsosul, s vele a nyelv is, a szeretett magyar nyelv. Mit tehet ilyenkor a poéta? *Ülök a Duna partynál, // Nézem, mit kínál ez a horda: // Kovi ubi, pari, töki, // Netán csak eccerű ugorka?* (Sárbogárdi Jolán naplójából)

Az utolsó ciklus címe: *A hetedik szobában*. Az itt szereplő versek témája a szerelem, a társkeresés, a vágyakozás, a magány és az együttlét. Az *Ádám imája* címűben az első homo sapiens is társért könyörög Teremtőjéhez. *Adj társat, Uram, hogy vakon // ne érjen engem az Ígéret. // Vagy adj koporsót: gondokon // nyütt testem hadd egyék a férgek*. S ezek a férgek újra és újra felbukkannak, hogy szétrágják a lélek állványzatát, amíg az össze nem roskad. A *Téli éjszakán* című költeményben írja: *Jajgat a lélek. Dörömböl hiányod. // Éjfél rikoltoz a világ felett*.

A *Te meg én* című versében arról vall: *Fényes napom, jaj, ne hagyj egyedül, // elpusztulok, míg hajnalra derül. // Mosolyod híján, látod, én szegény, // szemölcs vagyok az Isten tenyerén*. Itt vitába szállok Magdával, de hogy szemölcs ő, inkább a Nap mosolyának egyik sugara, alakja termésérlelőn ragyogja be a magyar irodalom egyik rejtőzködő táját, amit néhányan úgy nevezünk *szülőháza*. Költészete egyszerre egyedi és egy erős hagyomány része, egyszerre magyar és lokálpatrióta. Remélhetőleg a költőnő még sok szép verssel gazdagítja majd irodalmunkat, ennek ellenére nyugodtan állíthatom, hogy a *Kagylóének* eddigi irodalmi pályafutásának jegyzőkönyve.

(*Kráter Műhely Egyesület. Pomáz, 2012*)